

Knjižnica časopisa „Naprej!“ v Idriji.

VI. zvezek.

Temeljna načela socialne demokracije.

(Erfurtski program.)

II. del.

Proletarijat

Napisal

Karol Kautský.

Poslovenil po 8. izdaji Anton Kristan.

Cena 30 vinarjev.

Idrija 1908.

Založila in izdala založba časopisa „Naprej!“

Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju.

Vsebina:

	Stran
Proletarec in rokodelski pomočnik	5
Delavska mezda	14
Razpad proletarske rodbine	18
Prostitucija	20
Industrijska rezervna armada	25
Rastoča razsežnost proletarijata. Trgovski in „izobraženi“ proletarijat	29

Proletarec in rokodelski pomočnik.

Mi smo že v prejšnjem poglavju (v brošuri: „Kdo uničuje proizvodjanje v malem?“) videli, da kapitalistično proizvodjanje blaga zahteva kot predpogoj ločitev delavskih sredstev od delavca. V kapitalističnem proizvodjanju na veliko (v velepodjetju) nahajamo na eni strani kapitalista, ki poseduje proizvodjalna sredstva, ali ki ne sodeluje pri proizvodjanju — na drugi strani pa nahajamo mezdne delavce, ki ničesar drugega ne posedujejo kot svojo delavno moč, kojo prodajajo, da žive, in le njihovo delo ustvarja produkte tega velepodjetja.

Da se je dobilo za potrebe kapitala zadostujoče množine proletarcev, zato je bilo potreba v početku, kakor smo videli, nasilnih pripomočkov. Danes ni kaj takega nič več potreba. Premoč velepodjetja (proizvajanja

v velikem) nad malim podjetjem (nad proizvodanjem v malem) dandanes zadošča. da vsako leto razlasti in na cesto vrže brez kršenja zakonov o zasebni lastnini, da, celo na njih temelju, toliko kmetov in rokodelcev, da njihovo število skupaj s potomci že „osvobojenih“ proletarcev še presega potrebo kapitalistov po svežem človeškem mesu.

Da število proletarcev neprestano in hitro raste, to je tako očitno, da se tega dejstva ne upajo tajiti niti oni, ki bi nas radi uverili, da stoji družba še vedno na onih temeljih, na katerih je bila pred sto in še več leti, in ki slikajo bodočnost proizvodanja v malem v najbolj rožnatih barvah.

Kakor je v proizvodanju kapitalistično proizvodanje na veliko postalo vladajoča podjetniška oblika, tako je v državi in družbi stopil na prvo mesto med delavnimi razredi mezdni delavec, zlasti industrijalni delavec. Pred štiristo leti so zavzemali to mesto kmetje, pred 100 leti pa malomeščanje (mali obrtniki).

Proletarci so že danes v kulturnih državah najmočnejši razred. Njihove razmere in nazori so, ki vedno bolj odločajo o življenju in mišljenju tudi drugih delavnih razredov. To pa pomenja popoln prevrat v

dosedanjih življenskih razmerah in v načinu mišljenja velike množice prebivalstva. Kajti razmere proletarcev, zlasti industrijalnih (in poljedelstvo je po kapitalističnem načinu proizvajanja tudi industrija) so popolnoma drugačne od onih prejšnjih delavskih slojev.

Če sta kmet in rokodelc svobodna posestnika svojih proizvodnih sredstev, pripada jima tudi popolni produkt njihovega dela. Produkt proletarčevega dela pa ne pripada njemu, ampak kapitalistu, kupcu njegove delavske moči, lastniku potrebnih proizvodnih sredstev. Seveda je proletarec od kapitalista plačan, ali vrednost njegove mezde ni nikakor enaka vrednosti njegovega produkta.

Kadar industrijalni kapitalist delavno moč kupi, stori to naravno z namenom, da jo kar največ z dobičkom uporabi. Videli smo, da potrošenje določene množine dela ustvarja določeno množino vrednosti.

Čimveč dela delavec, tem večja je — pri sicer enakih okoliščinah — vrednost onega, kar proizvaja. Če bi industrijalni kapitalist pustil mezdnega delavca, katerega je najel, le tako dolgo delati, da bi bila po njem narejena vrednost enaka vrednosti mezde, bi podjetnik ne imel nič dobička.

Pa naj se kapitalist še tako kaže, kako da je velik dobrotnik trpečega človeštva, kapital kriči po profitu in ne najde gluhega ušesa pri kapitalistu. Čimdalje prekorači delavec delavni čas, ki je potreben za izdelovanje vrednosti njegove mezde, tem večji je prebitek skupne vrednosti njegovega produkta nad svoto vrednosti, katero predstavlja njegova mezda, temvečja je večvrednost (Mehrwert), kakor se ta prebitek imenuje, temvečje je izkoriščanje delavčevo. To izkoriščanje se konča le z onemoglostjo izkoriščanega in — njegove odbojne moči nasproti izkoriščevalcu.

Za proletarce pomenja torej zasebno lastništvo proizvodjalnih sredstev že v naprej nekaj drugega nego za rokodelca in kmeta. Ako je bilo to prvotno za ta dva sredstvo, da jima je zagotavljalo popolno posest njih izdelka, za proletarca pa ni bilo in ne bo nikoli nič drugega kot sredstvo, da ga izkorišča, da mu odvzame več vrednost, katero je napravil.

Proletarec zato ne more biti nikdar posebno oduševljen za zasebno lastništvo. S tem pa se ne razlikuje samo od posedujočega kmeta in rokodelca, marveč tudi od rokodelskega pomočnika predkapitalistične dobe.

Pomočniki so tvorili prehod od samostojnega rokodelca k proletarcu, kakor je tvorilo proizvajanje, v katerem so bili uslužbeni v večjem številu, prehod od proizvodjanja v malem k proizvodjanju na veliko. Ali kljub temu — kako so se razlikovali od proletarca!

Pomočniki so spadali v mojstrovo rodbino in so imeli najboljše upe, da postanejo sami mojstri. Proletarec je popolnoma nase navezan in obsojen, da večno proletarec ostane. V teh dveh točkah tiči temelj razlike med rokodelskim pomočnikom in proletarcem.

Ker je pomočnik spadal k mojstrovi družini, je jedel pri isti mizi in spal v njegovi hiši. Stanovanjsko in želodčno vprašanje zanj nista obstojali. Njegova mezda v denarju je bila le en del tega, kar je dobil od mojstra za svoje delo.

Mezdo je uporabljal v manjši meri za zadovoljitev najpotrebnejših potrebščin, ki so že bile vsled življenja pri mojstru zadovoljene, ampak mu je služila v večji meri za to, da si pridobi prijetnosti ali v varčevanje, v nabiranje sredstev, katere je moral imeti, kadar je hotel doseči mojstrstvo.

Pomočnik je delal skupaj z mojstrom. Ako je ta podaljšal delavni čas čez mero, ga ni podaljšal le za pomočnika, ampak tudi zase. Mojstrova želja podaljšati delavnik do onemoglosti, ni bila tako močna, da bi se ne dala brez večjega truda udušiti. Ako si je skušal mojster napraviti delavne pogoje kolikor mogoče ugodno, je to prišlo tudi pomočnikom prav.

Proizvajalna sredstva, katerih je mali mojster potreboval, so bila tako neznatna, da ni bilo potreba pomočniku prav velikega premoženja, če je hotel postati mojster. Vsak pomočnik je imel nado na mojstrstvo, čutil se je tudi že bodočega mojstra, in ker mu je moglo le varčevanje dati sredstev v dosego mojstrstva, je bil pravtako odločen zastopnik zasebne lastnine kot samostojni rokodellec.

Da pa se prav razumemo, je treba povedati, da imamo pred očmi razmere rokodelstva, kakršne so se stvorile v predkapitalistični dobi.

Sedaj pa primerjajmo proletarčeve razmere.

V kapitalističnem podjetju ne delata skupaj kapitalist in mezdni delavec. Če se tudi v teku kapitalističnega razvoja industrijalni kapitalist loči od pravega trgovca,

ter postaneta kapitalist trgovine in industrije dva različna razreda, ostane vendar industrialni kapitalist v bivstvu trgovec.

Njegova delavnost kot kapitalista — v kolikor sploh dela v podjetju — se omejuje prav tako kot trgovčeva na trg.

Njegova naloga je, da potrebne surovine, pomožne snovi, delavne moči i. t. d. kolikor le mogoče poceni in sebi primerno nakupi ter v podjetju izgotovljeno blago kolikor mogoče drago proda. Na polju produkcije pa nima drugega dela kot to, da skrbi, da delavci za kolikor le mogoče majhno plačo kar največ delajo, da naredo kar največ večvrednosti. Napram svojim delavcem ni kapitalist sodelavec, ampak pri-ganjač in izkoriščevalec. Čim daljši čas de-lajo, tembolje zanj. On se pri tem ne utru-di, če je delavnik še daljši, on se ne uniči, če se dela še bolj ubijalsko.

Zatorej je kapitalist napram delavčevemu telesu in življenju brezobzirnejši nego je rokodelski mojster. Podaljšanje delavnika, odprava praznikov, uvedba nočnega dela-delo v vlažnih, ali prevročih, ali s plini pre-napolnjenih delavnicah i. t. d. i. t. d. — to so „zboljšanja“, ki jih prinaša kapitalistično proizvodnjanje za delavca.

Uvedba strojev še povečava nevarnost za zdravje in za življenje delavčev. Ta je sedaj navezan na to grdo pošast, ki z orjaškimi močmi in z brezumno hitrostjo neprenehoma tolče okrog sebe. Le najbolj napeta, nikdar omahljiva pazljivost more delavca pri taki mašini obvarovati, da ga ne zagradi in stare. Varnostne priprave stanejo denar, kapitalist jih ne uvede, ne da bi se ga prisililo. Varčevanje je glavna čednost kapitalistova; ta mu zapoveduje tudi, da varčuje s prostorom ter da nabaše v eni delavnici toliko mašin, kolikor jih le gre. Kaj ga briga, če so s tem v največji nevarnosti zdravi udje njegovih delavcev. Delavci so poceni, ali velike, prostrane delavnice so drage.

Pa še na drug način poslabša kapitalistična uporaba mašin delavčeve delavne pogoje.

Rokodelčevo orodje ni bilo drago. Bilo je tudi redkokdaj podvrženo večjim izpremembam, ki bi ga napravile brezkoristnim. Druga pa je z mašino. Ta velja denar. Ako postane predčasom nerabna, ali ako se popolnoma ne izrabi, potem prinaša kapitalistu škodo namesto koristi. Mašina se obrabi, ne le, če se rabi, marveč če tudi mirno stoji. Na drugi strani pa je znanost, katero so uvedli na gospodarsko polje, in katere po-

sledica je ravno mašina, povzročila, da se pojavlja neprestano iznajdba za iznajbo, ena večje, druga manjše važnosti, in da s tem postaja neprestano sedaj ena, sedaj pa zopet druga mašina, da, cela tovarniška naprava nezmožna za konkurenco ter s tem brez vrednosti, predno se je še popolnoma obrabila. Radi teh neprestanih prevratov tehnike je vsaka mašina v nevarnosti, da postane brez vrednosti še pred obrabljenjem. Zato ima kapitalist dovolj vzrokov, da jo kolikor mogoče hitro izrablja takoj od početka, ko jo prejme. To se pravi, da mašinstvo še prav posebno povzbuja kapitalista, kar se da podaljševati delavni čas in če le mogoče uvesti nepretrgano proizvodnjanje, menjavo dnevnega in nočnega dela, torej stalno urediti škodljivo nočno delo.

Ko se je mašinstvo razvijalo, dejali so nekateri idealisti, da prihaja zlata doba. Mašina da bo odvzela delavcu njegovo delo ter ga napravila za svobodnega moža. Ali v roki kapitalista je postala mašina najmočnejše sredstvo, da je delavsko breme proletarca postalo uničujoče, njegova sužnost neznosna, ubijajoča.

Kakor z ozirom na delavni čas, tako je z ozirom na mezdo mezdni delavec kapitalističnega proizvodjalnega načina na slabšem

nego je bil nekdanj rokodelski pomočnik. Proletarec ne je pri kapitalistovi mizi, ne stanuje v njegovem stanovanju. Če stanuje v najbolj ubogem stanovanju, če se hrani z najgnusnejšimi odpadki, da, četudi strada — kaj to briga kapitalista, njegovo zdravje ne trpi kvare. Pojma mezd in lakota sta se včasih izključevala. Svobodni delavec je mogel preje le tedaj stradati, kadar ni imel dela. Kdor pa je delal, imel je tudi jesti. Kapitalističnemu proizvajalnemu načinu pa pristaja zasluga, da je spojil skupaj pojma lakota in mezda, da je napravil lakotniško mezdo za stalno uredbo, da celo za podporo družbe.

Delavska mezda.

Delavska mezda ne more tako narasti, da bi kapitalistom onemogočila voditi podjetja in od njih živeti. Kajti za takih okoliščin bi bilo za kapitalista koristnejše, opustiti podjetje. Delavčeva mezda ne stopi nikdar tako visoko, da bi se zenačila s ceno svojega produkta.

Vedno mora pustiti prebitek, večvrednost, kajti le upanje na ta prebitek daje kapitalistū povod, da kupuje delavsko moč. Delavska mezda ne more v kapitalistični

družbi nikdar tako visoko narasti, da bi izkoriščanje delavčevo prenehalo.

Prebitek, več-vrednost, je pa vedno večji, kot se navadno misli. V večvrednosti ni le profit tovarnarjev, ampak še mnogo drugega, kar se računa k proizvodajalnim, oziroma k prodajalnim stroškom: n. pr. zemljiška renta (stanarina), obrestovanje vloženega kapitala, diskont za trgovca, ki vzame od industrijalca blago, davki i. t. d. To vse se odbije od prebitka, katerega povzroča pre-vrednost delavčevega produkta nad mezdo, ki jo je ta zanj prejel. Ta prebitek mora biti precej pomemben, če se hoče kakšno podjetje „rentirati“; mezda zato ne more tako visoko zrasti, da bi prejel delavec saj približno vrednost onega, kar je ustvaril. Kapitalistični mezdni sistem pomeni za vseh okolnosti izkoriščanje meznega delavca. Nemogoče je, odstraniti izkoriščanje, dokler bo obstajal kapitalistični mezdni sistem. In tudi pri najvišjih plačah bo izkoriščanje velikansko.

Mezda pa redkokdaj doseže najvišjo stopinjo, katero bi mogla doseči. Pogosteje se bliža svoji najnižji stopnji. To stopinjo doseže tam, kjer preneha zadoščati delavcu za golo življensko potrebo. Če delavec pri svoji mezdi ne strada samo, ampak

tudi hitro umre od stradanja, potem se neha sploh vsako delo.

Med tema dvema mejnikoma se suče mezda; manjša je, v kolikor se znižujejo navadne življenske potrebe delavcev, v kolikor je več delavnih močij na ponudbo, v koliki meri je slabša odbojna moč delavcev.

Na sploh mora biti — naravno — mezda tako visoka, da obdrži delavca pri zmožnosti za delo, ali bolje rečeno — mora biti tako visoka, da zagotovi kapitalistu toliko delavnih močij, kolikor jih potrebuje. Mezda torej mora biti tako visoka, da omogoča delavcu ne le sebe samega ohraniti zmožnega za delo, marveč tudi vzgojiti za delo zmožno potomstvo.

Gospodarski razvoj pa kaže za kapitalista vrlo prijetno tendenco, znižati delavčeve vzdrževalne stroške, s tem pa tudi znižati mezde.

Delavec je nekdam neizogibno potreboval spretnosti in moči. Rokodelčeva učna doba je bila zelo dolga, stroški njegove vzgoje zato precej veliki. Napredek v razdelitvi dela in v mašinstvu je povzročil, da sta posebna spretnost in moč v proizvodnji vedno bolj odveč. Napredek je omogočil, da se je postavilo na mesto izučenih

delavcev navadne, neizučene, cenejše; napredek omogoča tudi, da so žene, da, celo otroci nadomestili može. Že pri m a n u faktu^{ri} se je pokazala ta naklonjenost; ali šele z uvedbo strojev se je začelo velikan^{sko} izkoriščanje žen in otrok v najnežnejši starosti, izkoriščanje teh, ki so najbolj zapuščeni, in s katerimi se gnusno ravna in se jih takorekoč ubija. S tem spoznavamo novo lastnost stroja v rokah kapitala.

Mezdni delavec, ki ni spadal v rodbino podjetnika, je moral prvotno v svoji mezdi dobiti ne le stroške svoje lastne vzdržitve, ampak tudi one za svojo rodbino, če naj bi bil v stanu rediti sebe in dati svojemu potomstvu potrebno moč. Ako bi tega ne mogel dati, potem bi ne našli kapitalistovi dediči nobenih proletarcev, katere bi mogli izkoriščati. Ali če so žena in otroci delavčevi od zgodnje mladosti v stanu, da skrb zase, potem se more mezda moškega delavca brez nevarnosti za vzdržitev delavne moči znižati skoro popolnoma na svoto vzdrževalnih stroškov njegove osebe.

Ženske in otroci kot delavne moči imajo še to prednost, da nimajo tiste odbojne moči kot možje. In s tem, da so se uvrstili v vrste delajočih, se je silno razmnožilo število delavnih močij na delavnem trgu.

Žensko in otroško delo ne niža le vzdrževalnih stroškov delavca, zmanjšuje tudi njegovo odbojno moč in razmnožuje ponudbo delavskih močij: vsaka teh okolščin vpliva v tem smeru, da se mezda delavčeva niža.

Razpad proletarske rodbine.

Industrialno žensko delo pomenja v kapitalistični družbi tudi popolno razrušitev delavčevega rodbinskega življenja, ne da bi se ga nadomestilo s kako višjo rodbinsko obliko.

Kapitalistični proizvodjalni način izvečine ne razdružuje gospodarstva posameznega delavca, ali oropa ga vseh svetlih strani in dovoljuje le, da slabe strani še na dalje obstoje, predvsem zapravljanje moči in izključenje žene iz javnega življenja.

Žensko industrialno delo ne razbremenuje žene dela v domačem gospodarstvu, ampak pomnožuje dosedanja njena bremena z novimi. Dvema gospodoma pa ni moči služiti. Delavčevo gospodarstvo propada, če je žena prisiljena hoditi za zaslužkom. Kar pa postavlja današnja družba na mesto posameznega gospodarstva in posamezne rodbine, je pa surogat: ljudska kuhinja in

ubožna šola, ki dajeta nižjim razredom odpadke duševne in telesne hrane bogatinov.

Socialni demokraciji podtikajo, da hoče odpraviti rodbino. Prav; mi vemo, da ima vsak posebni proizvodjalni način tudi svojo posebno obliko gospodarstva, kateri odgovarja zopet posebna oblika rodbine. Mi ne smatramo danes obstoječe oblike rodbine za zadnjo in pričakujemo, da bo nova družabna oblika razvila tudi novo rodbinsko obliko. Tako upanje pa je vendar nekaj drugega kot težnja po razpadu vsake rodbinske zveze. Kdor uničuje rodbino — ne le, kdor jo hoče uničiti, ampak kdor jo dejansko uničuje, ni socialni demokrat, ampak kapitalist. Marsikateri lastniki sužnjev so odtrgali moža od žene, stariše od dela zmožnih otrok, ali kapitalisti so še prekosili grdobije suženjstva — kapitalisti odtrgajo dojenčka od materinih prs in prisilijo mater, da ga izroči tujim rokam.

In taka družba, v kateri se to godi vsak dan v sto in tisoč slučajih, ki je celo ustanovila posebne od „prvih svojih mož“ pospeševane „dobrodelne“ zavode v svrhu, da se olajšuje materam ločitev od svoje dece — taka družba ima še potem

drzno čelo nam očitati, da hočemo mi rodbino uničiti, nam, ki smo prepričani, da se dela v domačem gospodarstvu čim dalje bolj kot doslej, tako tudi odslej, razvijajo v posebna poklicna dela in da se bode s tem preosnovalo domače gospodarstvo ter rodbinsko življenje!

Prostitucija.

Poleg očitanj, da hočemo razrušiti rodbino, prihajajo še s tem, da smo za skupnost ženâ. Ta očitanja so prav tako krivična kot ona o razrušitvi rodbine.

Mi trdimo, da bo ravno tisto, kar je nasprotno vsaki skupnosti ženâ, vsakemu spolnemu prisiljenju in vsaki nečistosti, namreč idealna ljubezen v socialistični občini povod vsem zakonskim zvezam in da bo ljubezen šele tam prišla do splošne veljave. Kaj pa vidimo danes? Odporna moč ženâ, ki so bile dozdej le v gospodinjstvu in ki imajo zato o javnem življenju ter o organizaciji še pretemne pojme, je tako majhna, da si jim upa podjetnik trajno takšne mezde za njih delo plačevati, kakršne sploh za njih življenje ne zadoščajo, in so radi tega odkazane za dopolnitev potrebnih dohodkov na prostitucijo. Množenje industrialnega žen-

skega dela kaže povsod težnjo za pomnoženjem prostitucije. V državi božjega strahu in pobožnih navad (v Nemčiji) so prav cvetoče panoge industrije, ki plačujejo svoje delavke tako slabo, da bi morale od lakote umreti, če bi ne živele od prostitucije. In ti podjetniki izjavljajo, da temelji konkurenčna zmožnost in „razcvitanje“ njih industrije ravno v nizkih mezdah. Večje mezde pa bi jih ugonobile.

Prostitucija je prav toliko stara kot nasprotje med bogatimi in revnimi. Ali nekdanje so bile prostitutke v sredi med berači in sleparji, bile so razkošje, katero si je družba mogla dovoljevati, ali katerega izguba bi ne bila nevarna njenemu obstoju.

Danes niso le članice tzv. lumpenproletarijata, ampak tudi delavne žene, ki so prisiljene prodajati svoje telo proti plačilu. To prodajanje teles ni več razkošje, ampak eden izmed temeljev razvoja industrije. V kapitalističnem proizvodnem načinu je postala prostitucija podpora družbe. Kar nam zagovorniki te družbe očitajo, to uganjajo sami: namreč skupnost ženâ Seveda: skupnost s proletarskimi ženami. Tako globoko se je že ukorenil ta način skupnosti ženâ v današnji družbi,

da proglašajo njeni zastopniki splošno prostitucijo kot potrebo. Ne morejo si predstavljati, da bo z odpravo proletarijata odpravljena tudi prostitucija, ker si družbe brez skupnosti ženâ sploh predstavljati ne morejo.

Današnja skupnost ženâ je iznajdba višjih družabnih slojev, ne pa proletarijata. Ta skupnost žena je eden izmed mnogih načinov izkoriščevanja proletarijata. Ta skupnost ženâ ni socializem, ampak prav njegovo nasprotje.

Industrijska rezervna armada.

Uvedba ženskega in otroškega dela v industrijo je, kakor smo videli, eno najmočnejših sredstev za kapitaliste, da nižajo delavske mezde.

Sempatja vpliva prav tako neko drugo sredstvo: uvažanje delavcev iz zaostalih pokrajin, od ondod, kjer ima ljudstvo še majhne potrebe, ali kateremu še tovarniško delo ni strlo delavske moči. Razvoj proizvodnje na veliko, zlasti mašinstva, ne ustvarja le te možnosti, da uporablja te neizurjene delavce namesto izurjenih, ampak tudi možnost, da se jih hitro in po ceni dobi. Skupaj z

razvojem proizvodjanja gre tudi razvoj prometnih zvez; gromadni produkciji odgovarja tudi gromadni transport ne le blaga, temveč tudi oseb. Ladje in železnice, ti slavljene nosilci kulture, ne privažajo le orožja, žganja in sifilitike k barbarom, ti tudi privažajo barbare k nam in ž njimi tudi barbarstvo. Prihod kmetiških delavcev v mesta je vedno številnejši. In vedno bolj od daleč prihajajo v mesta trume ljudi, ki imajo malo potreb, veliko potrpežljivosti in malo odbojne moči. Slovani, Švedi in Italijani prihajajo v Nemčijo, pa nižajo mezdo; Nemci, Belgijčani in Italijani v Francijo; Slovani, Nemci, Italijani, Irci, Švedi v Anglijo in v Združene države ameriške; Kitajci v Ameriko in Avstralijo in mogoče v nedaleki dobi v Evropo. Na nemških ladjah zavzemajo že Kitajci in zamorci mesta belih delavcev.

Ti tuji delavci so deloma razlašeni mali kmetje, maloobrniki, ki jih je kapitalistični proizvodjalni način uničil, jih pogljal raz domačijo in jim vzel z domovanjem tudi domovino. Pogledjmo le te brezštevilne trume izseljencev in vprašajmo se, ali je socialna demokracija, ki jih je napravila za brezdomovince, ki redi brezdomovinstvo?

Vsled razlastitve malih kmetov in malih obrtnikov, vsled dovažanja delavskih množic

iz dalekih dežel, vsled razvoja ženskega in otroškega dela, vsled skrajšanja učne dobe, ki postaja priučna doba, posreča se kapitalističnemu proizvodjalnemu načinu, da je število delavnih moči, ki mu stoje na razpolago, ogromno pomnožil. Vsled neprestanega napredovanja tehničnih poboljškov in izpopolnitev gre roko v roki neprestano množenje produktivitete človeškega dela. Kapitalistično izkoriščanje pa še večja izrabljanje delavne moči posameznika do skrajnosti deloma s tem, da se podaljšuje delavni čas, deloma tudi, zlasti tam, kjer to onemogočujejo postave ali delavske organizacije, s tem, da delavce bolj upregajo, bolj pritiskajo.

Obenem pa deluje stroj nato, da napravi delavne moči odveč. Vsak stroj prihrani delavno moč — če bi tega ne storil, bi bil brez svrhe. V vsaki obrtni panogi je združen prehod od ročnega dela k strojnemu delu z največjimi bridkostmi za prizadete ročne delavce, ki so, pa naj bodo rokodelci ali manufakturni delavci, ko postanejo odveč, vrženi na cesto. Učinek mašine je, ki ga delavci najpoprej občutijo. Mnogoštevilni upori v prvih desetletjih devetnajstega stoletja pričajo, koliko bridkosti, koliko ustaj in koliko obupa je povzročil

ročnim delavcem baš prehod k strojnemu delu. Uvedba mašinstva, kakor vsako njeno zboljšanje je za posamezne delavske vrste vedno kvarno: seveda morejo za raznih okoliščin druge delavske vrste — n. pr. oni, ki so uslužbeni v strojni fabrikaciji — pridobiti. Ne verjamem pa, da bi ta zavest stradajoče kaj prida tolažila.

Vsak novi stroj povzroči, da se potem, ko se ga uvede, izdela pri manjšem številu delavcev istotoliko kot poprej, ali pa pri istem številu delavcev več kot poprej. Ako se ne zmanjša število v deželi uslužbenih delavcev vsled neprestano se razvijajočega mašinstva, potem se mora povečati trg v istem razmerju, v kakršnem raste produktivna moč delavcev. Ker pa zvišuje ekonomičen razvoj uspeh delavčevega dela in ker množina na razpolago danih delavskih moči naglo narašča — in sicer precej bolj naglo nego narašča prebivalstvo — zato se mora, da ne nastopi brezposelnost, še trg veliko naglejše večati, nego odgovarja pomnoženju produktivne moči delavcev s strojem.

Malokdaj pa se je zgodilo, da bi se pod vlado kapitalistične industrije trg tako naglo razširil, gotovo pa nikdar za kako

sploh uvaževanja vredno obdobje na kakem prostornejšem polju kapitalistične industrije. Brezposelnost je torej stalna prikazen kapitalistične veleindustrije, s katero je neločljivo združena. Tudi v najboljših časih, kadar se trg nena doma prav zelo razširi in kadar ima trgovina najboljše čase, ni industrija v stanju, da bi dala delo vsem brezposelnim; v slabih časih, ko se promet ustavlja, pa ogromno naraste število brezposelnih. Ti tvorijo skupno z delavci nepotrebnih malih podjetij celo armado — industrialno rezervno armado, kakor jo je imenoval Marks, armado delavnih močij, ki so kapitalu vedno na razpolago in iz katere se more dobiti vedno rezervo, če vzkipi industrialna kampanja.

Za kapitaliste je ta rezervna armada neprecenljive vrednosti. Zanje tvori važno orožje, ker drži armado delajočih na uzdi in ker jih napravlja upogljive. Če eni preveč delajo, povzročijo, da so drugi brez dela, in z brezposelnostjo na eni strani se doseže, da se na drugi še več dela. Pa naj se še reče, da ni na svetu vse najboljše urejeno!

Če raztegnjenje industrialne armade koleba semintja prav tako kot trgovina, kaže vendar na sploh težnjo, pomikati se navzgor. Tehničen prevrat stopa namreč vedno

hitrejše, obsega vedno večja polja; raztegnjenju trga pa stoji vedno več ovir nasproti. O tem izpregovorimo še v drugi zvezi. Tu zadošča, da na to opozorimo.

Kaj pa pomenja brezposelnost? Ta ne pomenja le bede in revščine za prizadete, ne le povečane sužnjosti in izkoriščevanja za delajoče, ta pomenja tudi negotovost obstanka za ves delavski razred.

Karkoli že so prejšnji načini izkoriščanja povzročili izkoriščanim, eno so jim dali: gotovost njih obstanka. Potrebni živež je bil sužnjem in podložnikom zagotovljen, vsaj za tako dolgo, kolikor dolgo je bil obstanek njihovega gospoda zagotovljen. Le propad njih gospoda jih je mogel oropati potrebnega živeža za obstanek.

Kakršnakoli revščina, kakršnakoli beda je pod gospodarstvom prejšnjih proizvodjalnih načinov od časa do časa zavladala med prebivalstvom, nikakoršna ni bila posledica produkcije, ampak posledica motenja produkcije, vsled slabe letine, kuge, povodnji, vpada sovražnih armad i. t. d.

Obstanek izkoriščevalca in obstanek izkoriščevancev nista danes drug z drugim združena. Delavca se more vsak trenotek z ženo in otroki vreči na cesto in prepustiti smrti od lakote, ne da bi se razmere izko-

riščevalčeve, katerega obogatuje, v najmanjšem izpremenile.

In beda brezposelnosti je danes le izjemoma posledica motenja produkcije vsled zunanjih, premogočnih vplivov, ampak je naravno-potrebna posledica razvoja produkcije. Motenje produkcije dandanes često pomnožuje priložnost za delo, namesto da bi jo zmanjševalo: spomnimo se le na posledice vojne iz l. 1870. za gospodarsko življenje Francije in Nemčije v letih po ti vojni.

Pod vlado proizvajanja v malem so bili delavčevi dohodki v njegovem lastnem gospodarstvu za toliko večji, kolikor je bil sam pridnejši. Lenoba ga je uničila ter ga napravila brezposelnim. Danes pa je brezposelnost tem večja, čim več, čim dalje delavci delajo. Delavec povzroča svojo lastno brezposelnost s svojim lastnim delom. Kakor marsikakšno drugo temeljno pravilo iz življenja proizvajanja v malem, se je tudi to: da je delavčeva pridnost pogoj njegovi sreči, izpreobrnilo v nasprotje. In kakor to, tako je tudi drugo temeljno pravilo postalo laž, ki ga marsikakšen filister govoriči napram delavcem, da si namreč najde vsakdo svoj kruh, kdor hoče le delati.

Prav tako kot imetek tudi posest delavne moči danes že ni več zagotovljena

obramba proti bedi in revščini. Nad malim kmetom in malim rokodelcem stoji neprestano pošast v podobi bankerota, kakor stoji nad mezdni delavcem pošast v podobi brezposelnosti.

Ta vedna negotovost je med vsemi zli današnjega proizvodjalnega načina najbolj mučno, pa tudi najbolj strahovito, ki ljudi najbolj razburja in ki napravlja vsakemu konservativnemu nagnjenju konec. Ta večna negotovost lastnega položaja izpodkopluje vero v zagotovilo obstanka in v interes lastne ohranitve. In kogar vzdržuje obstoječi red v večnem strahu, ta izgublja strah pred novim.

Preveč dela, brezposelnost in razrušitev družine — vse to prinaša kapitalistični proizvodjalni način proletarijatu in obenem skrbi zato, da se proletarsko stanje razširja na vedno širše kroge in da postaja očitno stanje širokih ljudskih množic.

Rastoča razsežnost proletarijata.

Trgovski in „izobraženi“ proletarijat.

Kapitalistični proizvodjalni način ne povzroča samo z neprestanim razširjenjem veleindustrije, da postaja proletarsko stanje ljudsko stanje sploh. To povzroča tudi s tem, da

postaja položaj mezdnih delavcev v veleindustriji odločilen za položaj mezdnih delavcev v drugih delavskih panogah. Tudi njih delavske in življenske pogoje revolucionira veleindustrija. Priboljški, kakršne so imeli ti delavci pred onimi iz kapitalistiške industrije, se izpremene pod vplivom poslednjih v prav tako škodo. Kjer n. pr. delavec še danes pri mojstru stanuje in jé, tam se to dela le zato, da se mu daje še slabše stanovanje in slabšo jed, nego jo ima mezdni delavec, ki živi v lastni domačiji. Dolga učna doba je bila nekoč sredstvo, da je preprečila preplavitev rokodelstva z delavskimi močmi; danes pa je rokodelski učenec najvplivnejši pripomoček, da se preplavi rokodelstvo s cenenimi delavskimi močmi in da se pripravi ob kruh odrasle delavce.

Tudi tu kakor na drugih poljih je postalo v kapitalističnem proizvodjalnem načinu nezmisel in nadloga vse ono, kar je bilo za gospodarstva proizvodjanja v malem razum in dobrota.

Stremljenje cehovnikov po obnovljenju cehovstva gre v glavnem za tem, da se dobi v roke z oživitvenjem starih oblik nova izkoriščevalna sredstva proti delavcem. Pred propadom v močvirje se hočejo s tem varovati, da bi si podložili nekaj proletarskih teles.

In potem so gospodje še ogorčeni, če se proletarijat prav nič ne more navduševati za tak način, s katerim naj se neizogibni propad proizvodnje v malem nekoliko zadrži.

Taisti razvoj kot v rokodelstvu se vrši tudi v trgovstvu. Proizvajanje na veliko začena tudi na polju posredovalne kupčije izpodrivati proizvodnje v malem. Število trgovskih malih podjetij se ne potrebuje radi tega zmanjševati. Posredovalna trgovina je zadnje zatočišče bankrotiranih eksistenc v malomeščanstvu.*)

To omejevati — s kako omejitvijo krošnjarstva — nima drugega pomena, nego tem eksistencam odtegovati tla pod nogami in jih

*) V nemški državi je uslužbenih od 1000 delavcev

v podjetjih	industrija		trgovina in promet (inkl. gostilničarstvo)	
	1882	1895	1882	1895
z 1—5 oseb	551	399	757	697
s 6—50 „	186	238	202	243
nad 50 „	263	363	41	60

Vidi se, da v trgovini in gostilničarstvu prevladuje malo podjetje veliko bolj kot v industriji in tudi počasnejše pada — seve relativno. Absolutno naraščajo mala podjetja v trgovini in v gostilničarstvu. Uslužbeno osebje je naraslo od l. 1882—1895 od 1,013.981 na 1,509.453.

porivati v tzv. lumpen - proletarijat, jih napravljati za berače, potepuhe in kandidate za ječe: posebna socialna reforma!

Vpliv razvoja v velepodjetju se kaže v posredovalni trgovini ne v zmanjšanem številu malih podjetij, ampak v tem, da propadajo. Obstanek samostojnih malih trgovcev (branjevcev) je vedno bolj negotov, bolj proletarski. Poleg tega pa narašča število uslužbencev v velepodjetjih, pravih proletarcev, ki nimajo nobenega upa, da bi bili kdaj samostojni, narašča pa tudi otroško delo in ž njim žensko delo s svojo spremljevalko, ki se zove prostitucija; narašča naddelo, brezposelnost in zniževanje mezde tudi na tem gospodarskem polju. Položaj trgovskega uslužbenca se vedno bolj približuje položaju proletarca v industriji. Razlikuje se od njega le v tem, da mora lesk nekega višjega življenjskega načina kazati in zanj žrtve do-prinašati, kakršnih industrialni proletarec ne pozna.

In še druga vrsta proletarcev se začinja razvijati: izobražen proletarijat. Izobraženost je v današnjem proizvodnem načinu postala posebna obrt. Znanost se je neskončno razširila in se še razširja od dne do dne. In kapitalistična družba kakor tudi kapitalistična država potrebujeta vedno bolj

mož znanosti in umetnosti, da jim vodijo posle ter ovladajo naravne sile, bodi radi produkcije ali radi razrušitve, ali pa radi razkošnega uporabljanja svojih prebitkov. Pa ne le kmet, rokodelc ali celo proletarec, tudi trgovec, tovarnar, bankir, borzijanec, veleposestnik ne utegnejo, da bi se posvečali umetnosti in znanosti. Njih posli in zabave jih čisto osvoje. V današnji družbi niso več, kakor v prejšnjih družabnih oblikah, izkoriščevalci sami, ali vsaj kakšen njih razred, ki bi gojil umetnost in vedo. To delavnost prepuščajo posebnemu razredu, ki ga zato plačujejo. Izobrazba postaja blago.

Pred par desetletji je bila še redko blago. Šol je bilo manj, študiranje je bilo z znatnimi stroški združeno. Kmetje so bili večinoma presiromašni, da bi mogli nabrati sredstev zato, da bi njih sinovi študirali na višjih šolah. Rokodelstvo in trgovina sta pa imela še zlate čase; kdor je bil pri tem, je tudi pri tem ostal; le posebna nadarjenost ali posebne okoliščine so privedle rokodelčevega ali trgovčevega sinu, da se je posvetil umetnosti ali znanosti. Med tem ko je povpraševanje po uradnikih, tehnikih, zdravnikih, učiteljih, umetnikih i. t. d. vedno stopalo, so se dopolnjevala prazna mesta skoro

izključno le iz naraščaja teh krogov samih.

Blago z imenom izobrazba je zato imelo visoko ceno. Posestnikom takega blaga se je dobro godilo, vsaj tistim, ki so ga uporabljali v praktične svrhe kot odvetniki, uradniki, zdravniki, profesorji i. t. d., dosegli so često tudi slavo in časti. Umetnik, pesnik, filozof je bil družabnik kraljev. Aristokrat duha se je čutil vzvišenega nad aristokratom rojstva in denarja. Njegova edina skrb je bila popolnjevanje svojih duševnih dôber. Zato so mogli biti izobraženci idealisti in so to tudi bili. Stali so nad drugimi razredi in nad njihovimi gospodarskimi stremljenji in nasprotji. Izobrazba je pomenila moč, srečo in ljubeznjivost. Kaj je bilo potem bližje, nego sklep: ako hočemo narediti vse ljudi srečne in ljubeznjive, premagati razredna nasprotstva in spraviti iz sveta uboštvo in nizkost, ni treba vendar drugega nego razširjati izobrazbo?

Od tedaj pa je razširjanje višjega šolstva — in le za višjo izobrazbo se gre tukaj — napravilo velikanski napredek. Število učilišč se je neznansko pomnožilo. Še bolj je naraslo število učencev. Proizvajanje v malem, kakor v trgovini tako v obrti, je izgubilo zlate čase. Malomeščan ne ve svojih otrok drugače obvarovati pred propadom v prole-

tarijat, da jih da študirati, če le more na kakršenkoli način dobiti potrebnih sredstev. In misliti mora, da mu je skrbeti tudi za hčerke in ne le za sinove. Napredujoča razdelitev dela izpreminja namreč, kakor smo že omenili, vedno bolj dela v domačiji v posebna poklicna dela, zmanjšuje vedno bolj delo v gospodinjstvu, tako, da postajajo zakoni, v katerih bi ne bila žena nič drugega nego gospodinja, že luksuz. Obenem pa postaja malomeščanstvo kakor smo videli tako, ubožno, da si luksusa že ne sme več dovoliti. Vedno več je onih, ki so neporočeni, vedno več je onih družin, kjer morata žena in hči delati, da zaslužita. In tako raste žensko delo ne le v veliki in mali obrtniji in v posredovalni trgovini, ampak tudi v uradništvu države in zasebnih podjetjih, pri pošti, telegrafu, železnicah, bankah itd., v umetnosti in znanosti. Pa naj predsodki in osebne koristi še tako glasno kričijo proti ženskemu delu, vendar se to na najrazličnejših poljih duševnega dela vedno bolj udomačuje. Ne nečimernost, ne vsiljevanje, ne ošabnost, ampak gospodarski razvoj sili žene k delu na tem kakor tudi na drugih poljih človeške delavnosti. Če se je možem posrečilo konkurenco žen izključiti iz nekaterih panog duševnega dela, ki so še cehovsko organizirane, pa

silijo .tembolj v one, ki niso v cehih, n. pr. v pisateljvanje, slikanje in godbo.

Posledica celotnega razvoja je , da je število izobražencev neznansko vzraslo v razmerju k poprejšnjim razmeram. Izostale pa so ugodne posledice, ki so jih pričakovali kapitalisti od razširjanja izobrazbe. Dokler je izobrazba blago, pomenja razširitev izobrazbe pomnožitev blaga in s tem padanje njegove cene, torej poslabšanje položaja njegovih imetnikov. Število izobraženih je tako naraslo, da jih je že več, nego jih kapitalisti in kapitalistična država potrebujejo. Delavski trg za izobražene delavce je prav tako prenapolnjen kot oni za ročne delavce.

Tudi duševni delavci imajo že svojo rezervno armado; brezposelnost je v njih vrstah prav tako stalen gost kot v vrstah industrialnih delavcev. Tisti, ki hočejo priti v državno službo, morajo čakati leta in leta, časih nad eno desetletje, da pridejo v kako slabo plačano službico. Pri drugih se pa menjujeta brezposelnost in naddelo prav tako, kakor pri ročnih delavcih in kakor pri onih je tudi pri njih nižanje mezde na dnevnem redu.

Razredni položaj delavcev izobrazbe se vidoma slabša; in kakor se je včasih govorilo o aristokraciji duha, tako se govori

sedaj o proletarijatu intelgence; kmalu bode ločila te proletarce od drugih mezdnih delavcev le: njihova prevzetnost. Domišljujejo se v večini še vedno, da so nekaj boljšega nego proletarci, prištevajo se še vedno k meščanstvu, buržoaziji, pa tako, kakor se prištevajo služabniki za eno z gospodarji. Izobraženci so prenehali biti duševni vodje buržoazije in so postali njeni prepirači. Gonja za kariero je glavna reč; njih prva skrb ni, da bi razvili, ampak da bi prodali svoje duševno imetje, in prostituiranje svojega „Jaz“ je glavno njih sredstvo, da pridejo naprej. Kakor mali obrtniki tako so tudi ti zaslepljeni z nekaterimi sijajnimi dobitki svojega življenja; prezro brezštevilne ničle, ki so pred njimi, in zaigrajo dušo in telo vedno za upanje, da bi tak glavni dobiček zadeli. Prodaja lastnega prepričanja in ženitev radi denarja, to sta v očeh večine naših izobražencev dve prav tako samoobsebi umevni, kakor nepogrešljivi sredstvi „napraviti si srečo“. To je ustvaril kapitalistični proizvodjalni način iz idealistov, raziskovalcev, misliteljev in sanjačev!

Ponudbe na trgu pa je splošno preveč, da bi se moglo za izobrazbo celo tedaj mnogo dobiti, če se tudi

svojo lastno osebo proda. Propada množice izobražencev v proletarijat ni moči nič več zadržati.

Če dospe ta razvoj do tja, da se bodo izobraženci ne le posamezno kakor do zdaj, marveč v množici pridružili bojujočemu se proletarijatu, ni še gotovo. Brez dvombe pa je: s proletariziranjem izobražencev se bo zaprl proletarcu zadnji izhod, s katerim bi še mogel na lastno pest, sam zase, uteči proletarijatu in splezati v kak višji razred.

Da bi mezdni delavec postal kapitalist, to je že v naprej izključeno, vsaj pri rednih razmerah ne. Kak dobiček v loteriji ali kak bogati stric iz Amerike ne prideta pri raziskavanju položaja delavskega razreda za pametne ljudi sploh v poštev. Pri posebno ugodnih okoliščinah se more tu pa tam kakemu boljše postavljenemu delavcu posrečiti, da pristrada v težkem svojem življenju toliko, da more kako malo rokodelsko podjetje začeti ali pa kakšnega svojih sinov dati na studije, da postane kaj „boljšega“. Bilo je vedno smešno, delavce odkazovati na take možnosti, s katerimi bi izboljšali svoj ali svojih otrok položaj. V navadnem življenju more namreč delavec biti vesel, če sploh more kaj prihraniti, da v dobrih časih vsaj toliko

pristrada, da more v časih brezposelnosti životariti. Dandanes je tolažba delavcev s tako pomočjo smešnejša, nego je bila nekdej. Gospodarski razvoj ne onemogoča le varčevanja marveč onemogoča celo, če bi si tudi potrebno pristradal, da bi sploh povzdignil sebe in svoje otroke iz proletarizirane eksistence. Da bi začel samostojno delati v malem podjetju, bi pomenjalo iz ene revščine pasti v drugo, in običajno se zopet kmalu vrniti v prejšnjo revščino, potem ko je pridobil spoznanje, da je proizvodnje v malem nevzdržljivo, ter izgubil še vse prihranke.

Še težje nego preiti k samostojnemu proizvodanju v malem, da, celo brezupno je danes proletarcu poiskovati, da bi dal svojega sina na studije. Pa vzemimo, da se tak poizkus posreči, kaj pa pomaga sedaj proletarskemu sinu njegova višja izobrazba, ko ne more čakati, kedaj bo prodal svoje znanje, ko nima nikakšne protekcije, ko mora na tisoče juristov leta in leta čakati, da pridejo v državno službo, ko je na stotine tehnikov, kemikov, absolviranih učencev trgovskih šol brez službe?

Kamor se proletarec tudi poda, povsod zadene ob siromaške življenske in delavske pogoje. Proletarstvo preveva vedno bolj in bolj celo družbo. Ogromna množica prebi-

valstva je že danes v proletarijatu. Nobenega izhoda ni več, skozi kateri bi mogel posamezni proletarec na lastno pest, z lastno močjo izkopati se iz močvirja, kamor ga je vrgel današnji proizvodjalni način. Povzdigniti se more le tedaj, če se povzdigne ves razred, h kateremu pripada.

